

Kegelite vasallisuguvõsast ja läänikorrast Liivimaal

Esimene kirjalik teade Keila (Keikæli) kohta pärineb taanlastelt, 1241.a. Keila keskaegses käekäigus oli suur roll just Kegelite vasallsuguvõsal. Kes need Kegelid olid ja millega silma paistsid, sellele püüab alljärgnev kirjatükk natuke selgust tuua

Andres Parve

13. sajandil Liivimaal toimunud ristiretkede ja vallutussõdade tulemusel oli Põhja-Eesti ala läinud Taani kuninga valdusesse Eestimaa hertsogkonnana. Maa vallutamiseks tuli ristisõdijatel kohalik ülikkond kas hävitada või enda poole meelitada. Taanlased võtsid Põhja-Eestis oma vasalkonna hulka eestlasi, kes olid kõigi eelduste kohaselt siinsed ülikud.

Taani kuninga Valdemar II korraldusel koostatud nn Taani hindamisraamatus on 1241. a märgitud kümne adramaa suurust küla Keikæl. Seega võis küla elanikkonna suuruseks olla 50-80 inimest. Keikala omakorda on kohalikus kõnepruugis aegade jooksul lühenenud Keilaks. Taani hindamisraamatu järgi ristsid Taani preestrid Taemma nimelisele vasallile läänistatud *Keikæli* küla 1219. või 1220. aastal. Taemma'l oli vend Wibaerni, kes omas kahes külas kokku 7 adramaad. Vendade läänivaldused olid kõik hilisemas Keila kihelkonnas, sh Wibaernile kuulunud kahe adramaaline Reomäe küla, mis asus Keila jõe orus soosaarel.

Kegelite suguvõsa

Kegelite täpsemast päritolust ei ole palju teada. Taemmat ja tema venda Wibaerni on peetud Kegeri vasallisuguvõsa esiisaks. Taemmat on peetud rahvuselt eestlaseks.

1312. a on teada esimesed Kegelite suguvõsa liikmed: Conradus de Kegele (oli 1314 .a Tallinna kodanik) ja Nicolaus de Kegele, kes oli Tallinnas majaomanik. Mathias de Kegele ja Thidemannus de Kegele ostsid 1314. a Keila lähedal 12 adramaalise Eukule, tänapäevase Jõgisoo küla. Thidemannus on omanud Tallinnas kohta müügilauale. 1313. a andis *domina* Svenike neli müügilauda üle oma vennale Nicolaus de Kegelile, kes veel 1325. a on abikaasaga olnud Tallinnas majaomanikud. 1330. a on *dominus* Arnoldus de Kegele olnud preester.

1249. a oli Harju-Virus 114 vasalli, kellest 15 olid kohalikus mõistes magnaadid (neile kuulus 60-400 adramaad), 21 oli suumaaomanikud (30-59 adramaad) ning ülejäänud 78 vasalli (1-28 adramaad) moodustasid maaomanike enamuse. Taemma oma 10 adramaaga kuulus väikeläänimeeste keskmike hulka.

Harju-Viru vasallid jagunesid seisulikult rüütliteks ja relvakandjateks. Rüütlid olid kõik, kes täitsid sõja ajal ratsateenistuskohustust. Eestimaal lasus see kohustus ainult vasallidel, langesid siin rüütli- ja vasalliseisus peaaegu kokku.

Poliitiline olukord

14. saj alguses toimunud Taani positsioonide nõrgenemine Läänemere piirkonnas ja Saksa ordu tõus muutis siinsed läänimehed ebakindlaks tuleviku suhtes. Taani kuningavõimu nõrkus

ja poliitiline ebastabiilsus viis selleni, et Harju-Viru vasallid jagunesid taanimeelseks ja saksameelseks kildkondadeks.

Eestlaste osakaal läänimeeste seas 13.–14. sajandil on ajaloolaste hulgas olnud korduvaks vaidlusteemaks. Enne Jüriöö ülestõusu oli eesti soost vasallide osakaal Taanile kuulunud Eestimaa hertsogkonnas erinevatel hinnangutel 10–35%. Rohkem oli eestlasi allvasallide ja ordualade väikeläänimeeste seas.

Taani püüded Eestimaa hertsogkonna mahamüümiseks viisid selleni, et taanimeelsed vasallid alustasid salaläbirääkimisi Rootsi kuningaga, et hoida ära maa müümist Saksa ordule. Vasallide poolt organiseeritud ja lihtrahva kaasa tõmmanud 1343. a Jüriöö ülestõus lõppes Saksa ordu võiduga. Taani väljavaated Eestimaa tagasisaamise osas muutusid olematuteks ning 1346. a müüs Taani kuningas 19 000 hõbemarga eest Eestimaa hertsogkonna Saksa ordule.

Jüriöö ülestõusu järgsed ajad 1343-1345 olid Eestimaa elanikele äärmisel keerulised. Üks oluline ürik, mis puudub Kegelite suguvõsa, on välja antud 13. märtsil 1345 Taani kuninga Waldemar IV Atterdagi poolt. Ürikuga läänistas kuningas mõjukale Roseni vasallisuguvõsale maid Harjus, Virus ja Alutagusel. Muude läänistuste hulgas on Keila kihelkonnas Roseni allvasallidena ära märgitud Hennikinus, Hinke ja Bruneke de Keghele. Tõenäoliselt ei olnud Jüriöö ülestõusu ja sellele järgnenud Liivi ordu karistusretk Harjumaal, kus ordumeistri käsul olevat tapetud kõik vanad ja noored, jätnud puutumata ka Kegelite perekonda.

Kegelite käekäik

Me ei tea, kas Kegelid olid ülestõusu ajal rootsimeelsete vasallide seas või olid nad pagenud Tallinna. Võib ainult spekuloida, miks Kegelite suguvõsaliikmed Rosenite kaitse alla läksid. Üheks võimaluseks oli mõjukas Rosenite suguvõsa, kelle peamised maavaldused jäid küll Riia peapiiskopkonna aladele, kuid kelle nimel ja turbel oli tugev mõju. Rosenite kaitse all on Kegelid alustanud ca 1350. a või veidi varem Keila jõesaarele kindlustuse rajamist, kuhu kuulusid 3-4 kiviseinte või -vundamendiga hoonet.

29. märtsil 1351. a müüvad Willekinus Kegele ja Tilo Colner 40 hõbemargase debentuuri (tagatiseta võlakirja) katteks 5 adramaalise Haggele, tänapäevase Aila küla Liivi ordu Tallinna komtuurile. Seda tehingut on oma allkirjade ja pitsritega tunnistanud rüütel Christian von Scherembeke ja Tilo von Kele.

Küla müümine võib viidata sellele, et Keila jõesaarele rajatav kindlustus nõudis järjest suuremaid väljaminekuid. Igatahes tundub linnuse valdamine muutuvat Kegelitele üle jõu käivaks ning 14. saj lõpuperioodi jääb nende oletatav lahkumine Eestimaalt. Kegelite lahkumist seostatakse Keila mõisa minekuga Kallede suguvõsa valdusesse. Everardus Kalle (surn 1391) oli Tallinna raehärra. 1433. a müüs Arndt Kalle omakorda Keila linnuse 16 000 riia marga eest Saksa ordu Tallinna komtuurile. Tegelikult oli Liivi orduharu see, kes ehitas Kegelite ajal rajatud kindlustatud mõisast välja ümartorni ja kaitsetaraga väikelinnuse, mille alusmüüre võime tänapäeval Keila mõisapargis näha.

Üks Kegelite suguvõsa liine lahkus peale Keila mõisa müüki Riia peapiiskopkonna aladele, tõenäoliselt kutsutuna Rosenite poolt, kes omasid seal suuri maavaldusi. 10. jaanuaril 1385. a Riia peapiiskopi Johann IV ja vasallide vahel notariaalselt kinnitatud kokkuleppes mainitakse vasallikohtu kaasistujatena Andreas Kegeri ja Woldemar von Roseni Rosenbekest. Andreas Kegel on mainitud kui Riia peapiiskopkonna vasall. Kuid Kegelid on liikunud ka ordu aladele. 21. veebruaril 1419. a kirjas Liivi ordumeistrilt Saksa ordu kõrgmeistrile on mainitud orduvasalli Brun Kegeri seoses Võnnu foogtkonna läänistustega.

Samas ei saa õigeks pidada oletust, et Kegeilte suguvõsa lahkus 14. saj lõpus *in corpore* Eestimaalt. Clawes van Keggeli on mainitud perioodil 1380-1390 Tallinna turberaamatus. Clawes oli abielus Aelgud Parenbekega, mis viitab Kegelite headele suhetele mõjuka kohaliku päritolu vasallisuguvõsaga. Rüütel Bertramus de Parenbeke oli 1343. aastal Taani kuninga asehalduri asetäitja Tallinnas ja üks Jüriöö ülestõusu organisatoritest. Järgmisse generatsiooni kuulunud samanimelise Clawes Kegeri kohta on 1415. a mainitud kui endist majaanikku Riia linnas. 1447. a on Claewes olnud majaanikust vasall Harjus. 1442. a on Tallinna turberaamatus mainitud Peter Kegerit, kuid tema puhul võis tegu olla ka Keilas külast pärit isikuga. Nicolaus Kegel on olnud 1454. a preester Tallinnas.

Teadaolevalt ostis 15. mail 1453. a Diedrick Kegele koos abikaasaga Ewolt Patkulilt 4350 riia marga eest Võnnu maakonnas asuva Kegeri nimelise mõisa ja küla koos maade ja elanikega ning sinna kuulva veskiga. Seda tehingut on oma allkirjade ja pitsritega tunnistanud rüütel Jürgen Parzeval ja Jürgen Uxküll. Uue elu alus Lätimal oli sellega loodud.

Seevastu Eestimaal suguvõsa käekäik enam hästi ei käinud. 1443. a. on Hans Kegel koos naise ja lastega surnud Paides. Samuti on surnud Uus-Pärnus nende tütar Margaretha. 19. jaanuaril 1443. a on Uus-Pärnu bürgermeister Heinrich Rodendorp kinnitanud pärandi üleminekut Hans Kegeri õele Wendelile, kes oli abielus Saare-Lääne piiskopkonn vasalli Hinrich Tulega. Hansu ja tema laste surmaga hääbus suguvõsa liin Eestimaal.